

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ МЕТАФОРИ

Костюченко Олена Вікторівна¹, Бриль Марина Миколаївна²

¹Доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7853-2670>
Web of Science Researcher ID: P-9524-2019

²Кандидат психологічних наук, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1116-5823>

UDC: 81.33:159.923

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню індивідуальних психолінгвістичних особливостей, ціннісних детермінант мовленнєвої продукції в інтерпретуванні метафоричного образу «Я-книга» у студентів різних мистецьких спеціальностей. У результаті дослідження обґрунтовано роль метафоричних засобів пізнання неусвідомлених ціннісних детермінант, особливості презентації в мові ментальних і ціннісних моделей – метафоризації, що розглядається як прихований механізм, рушійний мовленнєвим онтогенезом. На основі психолінгвістичного аналізу цінностей студентської молоді як складової суб'єктивної сутності їх світогляду, який репрезентовано через мовленнєві конструкти, виявлено індивідуальну семантичну наповненість змісту вживаних слів; концептуальні метафори, які відображають когнітивну функцію та є уособленням певних груп цінностей; психолінгвістичні особливості та пріоритетні цінності студентів за визначеними групами, ціннісні проєкції у вербальній самопрезентації власного метафоричного образу «Я-книга».

Ключові слова: цінності, психолінгвістичні особливості, мовленнєва діяльність, мовленнєва продукція, спрямованість особистості, студентська молодь, метафора, метафоричність.

Постановка проблеми. Соціокультурна трансформація, яка наразі відбувається в нашому суспільстві, позначається на окремих соціальних ланках, впливаючи на стосунки між людьми, норми їх спільного життя, принципи, систему цінностей. Найбільш вразливою групою в епоху таких прискорених змін стає молодь, зокрема студентство. У процесі формування соціальної зрілості під час навчання студент як представник мобільної і культурно розвиненої соціальної групи активно закріплює свої рольові позиції, усвідомлює переконання та принципи світогляду, визначає професійну іден-

тичність, тобто формує базу для соціальних цінностей. У цей період інтенсивно розвиваються специфічні здібності молодих людей – академічні, регулятивно-когнітивні, мовленнєво-комунікативні, чуттєві, естетичні; виникає стійкий інтерес до моральних питань (цілей і способів життя, обов'язку, любові, вірності) тощо. Показником і потужним чинником змін є ціннісна динаміка процесу становлення особистості молодого громадянина, яка детермінується системою сформованих ціннісних орієнтацій як індивідуального утворення, що має комплексний характер і посідає одне

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Olena Kostyuchenko, Maryna Bryl

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

з найважливіших місць у структурі особистості, поряд з очевидним впливом соціуму. Засвоєння цінностей є умовою співіснування особистостей в суспільстві.

У контексті нашого дослідження серед значної кількості прикладних можливостей психолінгвістики, завдяки методам якої можна проаналізувати результати мовленнєвої діяльності людини в будь-якій сфері, визначимо такі: застосування універсальних механізмів взаємодії кодів і систем різної природи, багатоаспектну інтерпретацію вербальної та невербальної інформації, зокрема про мовну картину світу (взаємодію образу світу людини, опосередкованого мовою, і мовленнєвої діяльності як діяльності мовленнєвого спілкування, коли мова є засобом діалогу людини зі світом і водночас людини з людиною) (Калмикова & Калмиков, 2008: 48). З погляду лінгвістики на основний предмет нашого дослідження – виявлення ціннісних орієнтацій студентів засобами метафори – важливим стає звернення до понять: мовлення, мовленнєва подія (згідно з когнітивним і діяльнісним напрямками дослідження) як зовнішній результат унаслідок внутрішніх процесів сприйняття, психічної організації конкретного індивіда, його соціалізації та пізнавальної активності, тобто наголошується на індивідуальному і соціальному характері мовленнєвої діяльності.

Оперування мовою як знаковою системою фокусує увагу на соціально-психологічних аспектах життєдіяльності особистості, генезі пізнавальної, емоційної та мотиваційно-вольової сфер особистості під впливом національно-культурного простору (Засекіна & Засекін, 2008). Зокрема в структуру мовленнєвої діяльності включаються фази (Зимняя, 2001): спонукально-мотиваційна (виявляється завдяки складній взаємодії потреб, мотивів і цілей діяльності як майбутнього результату); орієнтувально-дослідницька (спрямована на дослідження умов реалізації мовленнєвої діяльності, остаточне виділення її предмета мовленнєвої діяльності та розкриття його властивостей); виконавча (відбувається внаслідок цілого комплексу мовленнєвих дій та операцій, більшість із яких належать до сенсорного рівня зародження і сприйняття мовлення). У психолінгвістичних дослідженнях підкреслюється складність і багатоплановість процесів сприйняття та розуміння мовлення, наголошується на їх тісному взає-

мов'язку як двох сторін одного явища: процесуальної і результативної.

Аналіз досліджень і публікацій. Зауважимо на такому процесі виникнення та представлення в мові ментальних і ціннісних моделей, як метафоризація, «прихований механізм, рушійний мовленнєвим онтогенезом» (Дружинина, Ушакова, 2002: 407). Метафори як спосіб мислення в межах когнітивної лінгвістики (Маккормак, 1990), як мовне вираження стають можливими саме тому, що вони існують у поняттєвій системі людини (Лакофф, 1990: 390), базуючись на мовних фактах, стають доступними, структурують сприйняття та мислення, що підтверджується завдяки лінгвістичним даним теорії концептуальної метафори (Лакофф & Джонсон, 2004), дослідженням Н. Арутюнової (1979), В. Гака (1998), Е. Кассіра (1990), Д. Колесник (1996), Е. Мак-Кормака (1990), Н. Сукаленко (1992), В. Телія (1988) та ін. У наративній психології основна увага до метафори перемістилася «в галузь дослідження практичного мовлення й у ті сфери, які звертаються до мислення, пізнання та свідомості, до концептуальних систем» (Арутюнова, 1990: 5). З часом сформувався погляд на метафору як явище, що заповнює повсякденне життя та виявляється не лише в мові, а й у мисленні та діях. Звичайна поняттєва система є метафоричною за своєю природою.

Усвідомлення того факту, що метафора є ментальним і мовним феноменом, усе частіше під час її аналізу ініціює звернення вчених до психолінгвістичної складової, що дозволяє розглянути людину зануреною в «живу стихію» мови. Психолінгвістичні методи дослідження метафори дозволяють: обґрунтувати її роль у мовленнєвій діяльності, її психологічні та нейропсихологічні аспекти (Улыбина, 2006; Ахутина, 2009); виявити «приховані закономірності» та «тісний взаємозв'язок і взаємозумовленість» елементів мови (Лепская, 1994: 38); отримувати дані про особливості осмислення навколишнього світу індивідом, що недоступно за традиційного аналізу (Фрумкіна & Миркин, 1987; Psycholinguistique: la representation non verbale indépendante de la langue parlée, 2009), специфіку її функціонування в індивідуальному лексиконі (Залевская, 2005), метафору як прояв архетипів колективного несвідомого

(Marin & Legros, 2004).

Метафоричність писемного й, особливо, усного мовлення виявляє через мовленнєві конструкції індивідуальну семантичну наповненість змісту слів, які вживає людина: розкриває суб'єктивну сутність розуміння людиною навколишнього світу, стаючи засобом репрезентації ціннісних орієнтацій особистості. Вивчаючи роль ціннісних орієнтацій у професійній спрямованості студентів засобами метафори, слід звернути увагу на те, що вони детермінують професійну поведінку, забезпечуючи зміст мистецької освіти – розвиток спеціальних здібностей і здатності до спілкування з художніми цінностями в процесі активної творчої професійної діяльності. Водночас смисложиттєва орієнтація є основою переконань, принципів, цілей митця, імпульсом для всієї його мистецької діяльності. Таким чином, смисложиттєві орієнтації являють собою структурну ієрархію «великих» і «малих» смислів, що виявляються в мовленні митця через його метафоричність.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати індивідуальні психолінгвістичні особливості, ціннісні детермінанти мовленнєвої продукції в інтерпретуванні метафоричного образу у студентів різних мистецьких спеціальностей.

Методи і методики дослідження. У процесі дослідження нами застосовувався такий комплекс різноманітних **методів**: *теоретичні* (аналіз, синтез, зіставлення, порівняння та узагальнення), зокрема метод класифікації, завдяки якому розподілені досліджувані продукти мовленнєвої продукції студентів (описи) на групи залежно від фіксування в них проявів ціннісних орієнтацій; *емпіричні*: *психодіагностичні*, зокрема вербальні методики (Карелин, 2007): «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич, 1976) та «Визначення спрямованості особистості» (Б. Басс, 1967), проективна методика «Людина-книга» (М. Кіпніс, 2008); *психолінгвістичні*: вільний асоціативний експеримент, контент- та інтент-аналіз для виокремлення певних смислових одиниць змісту та текстової форми інформації в тематичні групи, що дало можливість виявити характерні емоційно-психологічні характеристики повідомлення, в межах яких текст розглядається як опредметнена форма акту комунікації, як продукт діяльності людини, у якому втілюється й об'єднується її психологічний зміст, умо-

ви спілкування та особистість мовця (Овсієнко, 2013); *статистичні*: кількісні – знаходження середніх величин, процентних співвідношень, виявлення ієрархії частотності реакцій на вербальні стимули; *інтерпретаційні*: структурний метод. Також базовою для нашого дослідження в теоретико-методологічному плані стала аксіопсихологічна концепція особистості (Карпенко, 2009).

Оскільки мовленнєва діяльність охоплює усі сфери особистісного буття, психолінгвістичні дослідження мають спрямовуватися на вивчення особистості та різних проявів її буття через ґрунтовне вивчення мовленнєвої діяльності та мови як основної складової свідомості людини (Засєкіна & Засєкін, 2008).

Виклад основного матеріалу. Дослідження здійснювалось протягом 2018-2019 н. р. Для його проведення нами було залучено студентів II, IV та V курсів (345 студентів від 18 до 45 років, з яких 246 виконали завдання всіх методик) спеціальностей напряму «Мистецтво»: (хореографія, музичне мистецтво, сценічне мистецтво, аудіовізуальне мистецтво та дизайн) Київського університету культури та Київського національного університету культури і мистецтв. Вибір студентської аудиторії для дослідження пояснювався тим, що в більшості з них сформовані мовленнєві особливості, є відносно стабільний словниковий запас і вибудована ієрархічна структура цінностей. Застосування обраних методик дало можливість отримати матеріал для аналізу (близько 1035 реакцій на стимульний матеріал). Впровадження означених методик дозволило зафіксувати емпіричні показники домінування певних груп цінностей у студентів під час навчання у виші, що надалі сприятиме виробленню стратегії щодо становлення особистості майбутнього митця-професіонала у вигляді оновленого змісту навчальних програм.

Одним із важливих етапів аналізу отриманих даних було обрання серед значної кількості категорій цінностей відповідних, за якими відбувся кількісний розподіл респондентів та їх мовленнєвих продуктів. Ми спиралися на такі відомі класифікації цінностей: типологія індивідуального профілю ціннісних орієнтацій особистості (Яницький, 2000: 107–108); система аксіопсихологічної концепції особистості (Карпенко, 2009); смисложиттєві орієнтації (Чернов, 2010); ієрархія цін-

ностей як послідовність «блоків», термінальні та інструментальні цінності (Леонт'єв, 2000); модель цінностей (Schwartz Value Survey, SVS); угруповання термінальних та інструментальних цінностей у змістовні блоки (Rokeach, 1973).

Дослідження базувалось на визначенні цінності як значущості для людини чогось у світі, як такої, що визнається, тобто здатної виконувати функцію орієнтира в поведінці. Для дослідження ціннісно-мотиваційної сфери студентів, яка визначає змістовну сторону спрямованості особистості та складає основу її відносин з довкіллям, іншими людьми, собою, основою світогляду і ядро мотивації життєвої активності, спочатку нами було застосовано методіку «Ціннісні орієнтації». У результаті виявлено, що перше місце в списку ранжируваних термінальних цінностей посідають «матеріальне забезпечення» та «цікава робота», які є пріоритетними для 11% досліджуваних студентів (найбільша частка відповідно за першою і другою цінністю – у студентів IV курсу (14,3%) та першого (12,5%) (табл. 1). Далі в нашому «рейтингу» розмістилися: цінності «пізнання» та «щасливе сімейне життя», що складає значущість для 8,4% досліджуваних; «любов і стосунки», «здоров'я», «суспільне визнання» (6,8%); «життєва мудрість», «друзі», «становлення і розвиток», «краса природи та мистецтва» – (6%), «творчість» (5,2%), «впевненість у собі» та «щастя інших» – (4%). Інші цінності («активне діяльнісне життя», «продуктивне життя», «свобода») виявились менш значущими.

Надалі ми продовжили вивчення ціннісних орієнтацій, а саме ціннісних проєкцій особистісних смислів та особливостей студентів у метафоризації їх мовленнєвої продукції, через метафоричність мовлення внаслідок застосування проєктивних методів. У контексті нашого дослідження важливими є такі положення: про те, що цінності, які реально існують і глибоко вкоренилися в культурі, узгоджуються з метафоричною системою (Лакоф, 2004: 10); про виокремлення конвенціональних метафор – «повсякденні абстрактні концепти, зокрема кількісна характеристика, визначення цілей, постановка мети, встановлення аспектів і спосіб означення» (Лакоф, 2004: 27).

Основною частиною нашого емпіричного дослідження був аналіз мовленнєвої продукції студентів, отриманої в результаті виконання завдання проєктивної методики «Людина-книга», заснованій на роботі з вербальною метафорою.

Методика базується на розумінні особистості як відносно стійкої системи взаємозалежних динамічних процесів, організованих на основі потреб, емоцій та індивідуального досвіду, які активно діють впродовж життя індивіда, формуючи, спрямовуючи, заломлюючи кожну ситуацію у внутрішньому світі індивіда. Відповідно до цього кожна дія, кожний емоційний прояв індивіда, його сприймання, почуття, висловлення, рухові акти несуть на собі відбиток особистості (Бурлачук, 2014). Як прийом опосередкованого вивчення особистості означений метод базувався на створенні сприятливих умов, специфічної, пластичної ситуації для складної аналітико-синтетичної діяльності особистості, яка сповнена особистісним смислом, для прояву тенденцій, установок, емоційних станів та інших складових особистості.

Студентам пропонувалось уявити, що кожен із них – це книга, а також описати: найбільш відповідну назву цієї книги та деяких важливих її підрозділів, початок, перші рядки. Вербальна самопрезентація через образ «Я-книга» розглядалась нами як джерело метафоричної інформації про автора, як особистісна проєкція його власного образу, суб'єктивних переживань, актуальних сформованих цінностей. Аналіз отриманого матеріалу проводився за критеріями: розподіл висловів за групами і видами цінностей, домінування певних цінностей і певної групи цінностей, наявність атрибутів двох/трьох груп цінностей разом, зіставлення показників домінування груп цінностей і видів спрямованості особистості за різними методиками дослідження.

Звернімо увагу на розбіжності в розподілі даних (табл. 1) залежно від методу (проєктивного: методика «Людина-книга» та вербального: методика ранжирування списку цінностей), а також від курсу навчання, зокрема за цінністю «пізнання» (за проєктивною методикою: 15%, 12,5%, 21,4% відповідно за II, IV, V курсами; за тестом – 10,8% за II, 7,1% – за IV, V курсами). Слід виокремити цінності, які домінують у

Таблиця 1.

Зведена таблиця показників (частотний розподіл і середньостатистичний) вибору особистісних цінностей студентами (всього 246) різних курсів за методиками: «Ціннісні орієнтації» (ЦО), «Спрямованість особистості» (СО), «Людина-книга» (ПМ)

ЦІННОСТІ за методиками		СО	II курс - 120		IV курс - 56		V курс -70		Разом - 246	
			ЦО	ПМ	ЦО	ПМ	ЦО	ПМ	ЦО	ПМ
АДАПТОВАНІСТІ	здоров'я	Я	4,17		7,14		10,00		7,10	
	матеріальна забезпеченість	Я	10,00		14,29		8,57		10,95	
	впевненість у собі	Я	6,67		1,79		4,29	7,14	4,25	2,05
	життєва мудрість	Я	4,17		5,36		8,57		6,03	
	емоційна насиченість життя або процес	Я		4,17		8,93		1,43		4,51
	виживання	Я				3,57				0,82
	Всього за групою «Адаптованість»		25,00	4,17	28,57	12,5	31,43	8,57	28,33	7,38
<i>середня частка за 1 групою</i>		<i>6,25</i>	<i>0,70</i>	<i>7,14</i>	<i>2,08</i>	<i>7,86</i>	<i>1,43</i>	<i>7,08</i>	<i>1,23</i>	
СОЦІАЛІЗАЦІЯ	щасливе сімейне життя	С	5,83	1,67	7,14	1,79	11,43	7,14	8,13	3,28
	щастя інших	С	3,33	0,83	3,57		5,71	4,29	4,21	1,64
	друзі	С	8,33		5,36	1,79	4,29	1,43	5,99	0,82
	любов і стосунки	С	7,50	8,33	7,14	8,93	7,14	7,14	7,26	8,2
	цікава робота	Д	12,50	2,50	10,71	3,57	8,57	4,29	10,60	3,28
	активне діяльнісне життя	Д	1,67	0,83	1,79	5,36	2,86		2,10	1,64
	суспільне визнання	Д	5,83		8,93		5,71	7,14	6,83	2,05
	продуктивне життя	Д	1,67				1,43		1,03	
	цілеспрямованість, досягнення, успіх	Д		14,17		10,71		10		12,3
	користь	Д		0,83		3,57				1,23
	професійна реалізованість	Д				3,57		7,14		2,87
	Всього за групою «Соціалізація»		46,67	29,17	44,64	39,29	47,14	48,57	46,15	37,31
<i>середня частка за 2 групою</i>		<i>5,83</i>	<i>2,65</i>	<i>5,58</i>	<i>3,57</i>	<i>15,71</i>	<i>4,42</i>	<i>5,77</i>	<i>3,39</i>	
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ	свобода	Я	0,83						0,28	
	пізнання	Я	10,83	15,00	7,14	12,5	7,14	21,43	8,37	16,39
	творчість	Я	5,83	5,00	5,36	5,36	4,29	1,43	5,16	4,1
	краса природи і мистецтва	Я	2,50	2,50	8,93	3,57	5,71	2,86	5,71	2,87
	становлення і розвиток	Я	8,33	12,50	5,36	5,36	4,29	1,43	5,99	7,79
	гармонія з собою і світом	Я		3,33		5,36		2,86		2,87
	егоцентризм	Я		7,50		3,57				4,51
	істина	Я		9,17		5,36		5,71		7,38
	романтика, тасмніця	Я		5,00		1,79		1,43		3,28
	Всього за групою «Індивідуалізація»		28,33	60,00	26,78	42,87	21,43	37,15	25,52	49,19
<i>середня частка за 3 групою</i>		<i>5,67</i>	<i>6,00</i>	<i>5,36</i>	<i>4,29</i>	<i>4,29</i>	<i>3,72</i>	<i>5,10</i>	<i>4,92</i>	
синтезовані	групи 1-2			4,17		1,79		2,86		1,23
	групи 1-3			2,50						
	групи 2-3						2,86		2,87	
	групи 1-2-3				3,57				2,05	
СПРЯМОВАНІСТЬ НА:	себе	Я	48,33	64,17	33,93	55,37	38,57	45,72	40,28	55,09
	спілкування	С	34,17	10,83	46,43	12,51	17,14	20,00	32,58	14,45
	справу	Д	17,50	3,33	19,64	26,78	44,29	28,57	27,14	19,56

студентських описах: «пізнання» (16,3%), «цілеспрямованість, досягнення, успіх» (12,3%), «становлення та розвиток» (7,3%). Проте, такі цінності, як «здоров'я», «матеріальна забезпеченість» за проективною методикою взагалі не виявились у студентів.

Зважаючи на специфіку обраного студентами мистецького напрямку навчання, на основі різних описаних вище класифікацій нами було обрано таку систему для розподілу даних, отриманих внаслідок застосування методики «Ціннісні орієнтації» (далі в тексті скорочено ЦО) та проективної методики «Людина-книга» (ПМ):

1. Цінності адаптованості (преференції щодо

цінностей: «здоров'я», «матеріальна забезпеченість», «впевненість у собі», «емоційна насиченість життя або процес», «виживання») домінують у студентів II курсу (28,6%) за ЦО порівняно з 12,5% за ПМ та загальною часткою виборів за ЦО (28,3%) та 7,4% за ПМ, що засвідчує суттєві розбіжності між показниками значущості цієї групи цінностей у свідомому і несвідомому виборі (рис. 1).

Свідомо студенти обирали ті цінності, які традиційно домінують в суспільстві (матеріальна забезпеченість, здоров'я, життєва мудрість, впевненість у собі), їх несвідомий вибір був більш ірраціональним, пов'язаним із самопошуком, самозануренням, внутрішнім

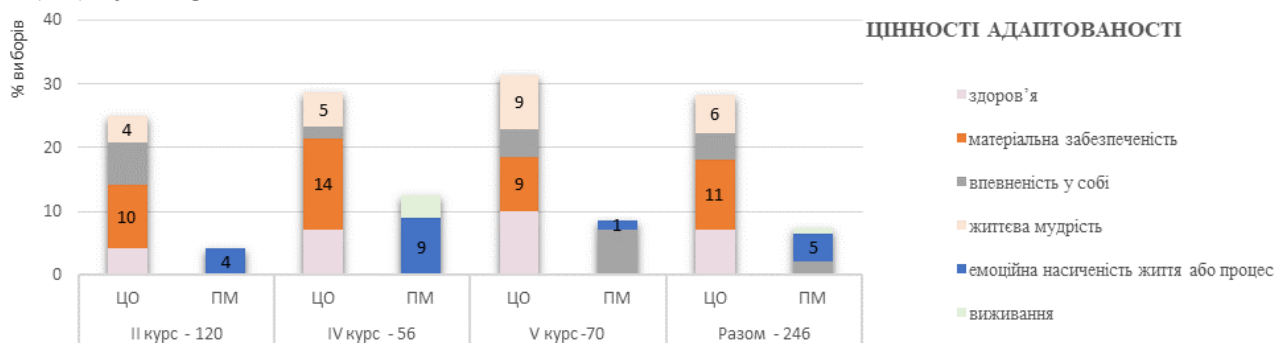

Рис. 1. Частотний розподіл показників домінування цінностей за групою «Адаптація» у студентів різних курсів навчання за вербальною тестовою (ЦО) та проективною (ПМ) методиками

діалогом.

Невипадково у висловлюваннях часто зустрічалися знаки питання (напр., Де всі? Де я?, Хто я? Що можу? Чому так?). Для цієї категорії цінностей характерні: загальні відсоткові показники (ЦО: 28,3% – ПМ: 7,4%), найменш лексична насиченість, проте їй властивий високий рівень емоційної насиченості й егоцентричності досліджуваних (напр., «Шоу... і я розповім історію, яку ви забажаєте почути», «Хвилі спогадів і мурашки від пережитих почуттів», «Час печалі ще не прийшов», «Натхнення і радість», «Закоханість, страх і ненависть за кадром», «Виживання: хохма і моє виживання»).

2. Цінності соціалізації надалі було розподілені (рис. 2) від найбільш значущих за ПМ порівняно з означеними в ЦО: «мрії, цілеспрямованість, досягнення, успіх» (12,3%), «любов і стосунки» (8,2% за ПМ порівняно з ЦО – 7,3%), «цікава робота» та «щаслива сім'я» (3,3% порівняно відповідно з 10,6% та 8,1%),

«професійна реалізованість» (2,9%), «суспільне визнання» (2% – 6,8%), «щастя інших» (1,6% – 4,2%), «активне діяльнісне життя» (1,6 – 2,1%), «користь» (1,2%), «друзі» (0,8% – 6%), «продуктивне життя» (1%), що підтвердило знов істотну відмінність між свідомим на основі ЦО і несвідомим вибором за ПМ цінностей.

Загальна частка вибору цінностей за цією групою (ЦО: 46,1% – ПМ: 37,3%) засвідчує їх високу вагу (2 місце за шкалою ПМ та 1 місце – ЦО) у загальній ціннісній системі з 3 елементів: «Адаптація», «Соціалізація», «Індивідуалізація». Як бачимо, майже за всіма курсами крім II (але й він тяжіє до цієї позначки) показники перевищують 30% та майже співпадають із даними за шкалою ЦО. Зауважимо, що для вербальних висловлювань, в яких представлена ця група цінностей, характерними є соціоцентричність та емоційна насиченість.

Наведемо деякі приклади проявів визначеної

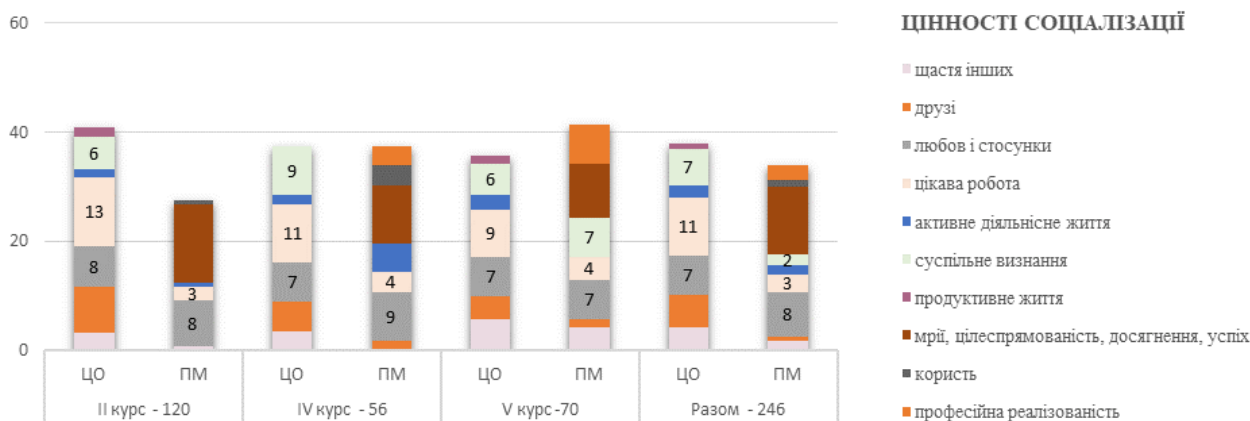

Рис. 2. Частотний розподіл показників домінування цінностей за групою «Соціалізація» у студентів

групи цінностей у висловлюваннях студентів: «Цікава робота»: «Життя маленької дівчинки-танцівниці», «Цікавість дівчинки до усіх видів танців і те, як вона не може вибрати», «Види танців усього світу», «Аура танцівника», «Емоційний стан під час виступу»; «Щаслива сім'я»: «Моя життя – моя сім'я!», «Буває так: світить сонечко, співають пташки, діти грають, а батьки радіють...», «Коротко про головне. Ми з сім'єю гуляли на природі...»; «Любов, стосунки, друзі»: «Мій близький друг», «Легка історія про закоханих», «Як перший раз», «Закохана», «Можливо мене розгадаєш як жінку», «Світ очей моїх», «Ця дорога про кохання, почуття», «Філософія чи мій план від дівчинки до леді ...», «Усередині жінки – спалахи», «Ви дійсно знаєте її смаки, симпатії, закоханості?», «Енциклопедія Вероніки (Все, що потрібно знати для ефективної взаємодії)», «Життя починається з любові: до себе, до сім'ї, до людей, до природи»; «Активне діяльнісне життя»: «Життя тільки у яскравих на події моментах»; «Мрії,

ний образ майбутнього успіху – «мрія»). Багатство представлених метафор пов'язано з мрією, цілеспрямованістю, досягненням та успіхом, що свідчить про важливість професійного та соціального визнання для фахівця сфери мистецтв. Також про потреби в соціальній взаємодії, психологічній підтримці, у любові та гармонії свідчать представлені метафоричні образи початку життя, дороги, світла, спалахів тощо.

3. Цінності індивідуалізації (рис. 3) репрезентовані у вербальній продукції студентів найбільш детально. Вони розподіляються таким чином (ПМ – ЦО): «пізнання» 16,4% – 8,4%, «творчість» (4,1% – 5,1%), «краса» (2,9% – 5,7%), «становлення і розвиток» (7,8% – 6%), «романтика і таємничість» (3,2%), «гармонія з собою і світом» (2,9%), «істина» (7,4%), «егоцентризм» (4,5%), «свобода» (0% – 0,28%), «розваги» (не виявились), що продемонструвало суттєву часткову розбіжність за групою «Індивідуалізація».

Зазначимо, що саме вербальним висловлюван-

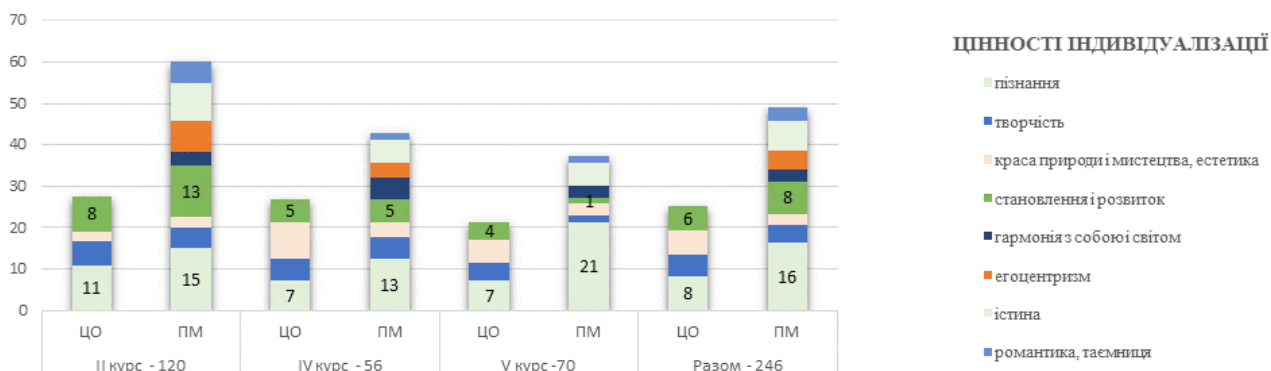

Рис. 3. Частотний розподіл показників домінування цінностей за групою «Індивідуалізація» у студентів

цілеспрямованість, досягнення, успіх»: «Шлях до успіху» (зустрічається 5 разів), «Як стати неуспішним/формула неуспіху», «Синтез (людина – це синтез суперечливих явищ, які йому надають неймовірну силу для звершення цілі), «Фінансист (етапи розвитку та досягнення людини)», «Все можливо», «Головне вірити і робити! (Не дивлячись на те, що я досить молода, пережила я чимало, і мені є, що розповісти вам, улюбленим читачам), «Навчитися жити... Лагідно жити, а не проживати!» та ін. Психолінгвістичний аналіз сприяв виявленню вербальної соціалізації в образно-ціннісних категоріях, серед яких виокремлено елементи професійних понять («фінансист», «танцівник», «сцена», узагальне-

ням цієї групи цінностей притаманна яскрава образна метафоричність, лексична насиченість, категорії дії і станів, егоцентричність. Наведемо деякі висловлювання (рис. 4) як приклади синтезування цінностей з різних груп (по 2), зокрема: «Адаптація-Індивідуалізація»: «Час печалі ще не прийшов», «Людина має зробити те, на що спроможна, трохи: творчості і музики», «Шлях. Дика природа, незаймана людиною», «Дивитися на зоряне небо – найбільше задоволення». «Соціалізація-Індивідуалізація» представлено такими висловлюваннями: «Розуміння глибини», «Одного разу я зустрів людину». «Гетяна в країні чудес», «Ти така – я інша», «Про пристрасті. Про імпульсивних, механічних і інтелектуаль-

льних людей», «Люди під заступництвом різних планет», «Зерно кожної планети», «Світ навколо, мрія, мета, завдання навколо», «Живи, щоб зрозуміти для чого ми створені», «Просто вір і все вийде», «Умиротворення з природою», «Створи себе сам», «Дорогий читач, радий бачити тебе на цій сторінці, сподіваюся на подальше знайомство», «Любов до людей. Життєві цілі. Впевнене щастя», «Хвилясте життя», «Усім привіт. І зараз ти почнеш читати моє життя... далі цікаво», «Розповідь про головне...», «Все встигла».

Цінності з трьох груп «Адаптація-Соціалізація-Індивідуалізація»: «Життя тільки у яскравих подієвих моментах», «Про силу думок», «Про гармонію, любов до себе та середовища», «У чому сенс життя?», «Сім'я. Дитинство. Натхнення», «Професійний розвиток. Здоров'я та краса. Кохання», «Сімейна реліквія, яка підштовхнула до життя», «Більше чорного, ніж білого. Робота, старання у навчанні, просування, свобода», «Популярність, гроші, диплом», «У житті багато таємниць. Кожний – окрема таємниця ...», «Енциклопедія Вероніки (Все, що потрібно знати для ефективної взає-

модії)», «Загальне. Характер і темперамент. Зовнішній вигляд. Мета і мрії», «Спосіб життя, стосунків зі світом, внутрішній світ», «Співпереживання, переживання, перешкода, досягнення», «Сталося це тоді, коли людина почала мислити», «Перші кроки до реалізації», «Хто подарував радість, щастя, натхнення? Я», «Люби, цінни й вір у себе», «Ти такий один», «Контакт з кожною миттєвістю», «За руку зі щастям».

Слід зауважити на суттєвій частковій розбіжності у виявленні визначеної групи цінностей на основі проективної методики (у 49,1% студентів), порівняно з опитувальником (у 25,5%). Це свідчить про те, що даний дисонанс може викликати певна «заборона» для молодшої людини на проявлення особистісних почуттів у соціумі (колективне істотніше ніж індивідуальне), які помітніші в цінностях «Індивідуалізація» у проективній методиці, де засобами вербальної метафоризації доповнюється те, що глибоко приховується, навіть від самих себе, знизивши психологічний захист та виявивши такі риси як «егоцентризм», важливість цінностей «істина», «краса природи і мистецтва», «романтика, таємниця».

«ПІЗНАННЯ»: «Про найцінніше, Тут ти знайдеш себе», «Спонтанні ми або світ навколо нас?», «Як керувати світом, не привертаючи уваги «санітарів»?», «Шлях, пізнай своїх демонів», «Сказання дельфіна: Чому так?, Ссавець чи риба?», «Пора відкритися», «Можливо мене розгадаєш як жінку ...», «Обпікаючись раз, ми закриваємо наші таємниці на замок», «Глибоко приховані таємниці», «Комунікація в одному. Світ непізнано-го», «Ніхто не знає звідки ми взялися ...», «У житті багато Таємниць. Кожний – окрема таємниця», «Невідомість (Хто я ?, Де Я ?, З ким Я?)», «Чи можемо ми міняти своє життя?», «Таємниця темного лісу (Довгоочікувана зустріч. Несподіваний гість. Ранок починається не з кави. Допомога від звірів. Навіщо так?)», «Одного разу я все зрозуміла», «Життя за один день (Життя, в якому немає сенсу. Хто це сказав?)», «Пошук самого себе, знайди своє я (Світ такий барвистий, різноманітний, проте як же зрозуміти свою суть)», «Таємниця особистого життя (Вона сиділа за столиком місцевого кафе, одна. По обличчю видно, що їй подобалися її спогади)», «У пошуках відради (Одного прекрасного дня, прокинувшись, я дещо зрозуміла)», «Недосліджений Всесвіт. Загублена у Всесвіті», «Коли я прокинувся, буду холодна темрява, яка оточувала мене. Тиша, цілковита тиша. Де всі? Де я?», «Таємниці світів людської сутності. Що ж приховує людський розум і тіло? ... Хто я і що можу? Відкривати таємниці в собі – це мистецтво. Досконалості немає межі», «Мої пізнання. Мої пригоди та підкорення думок. Думки в ... Творчість та підкорення знань», «Я довго думав про те, коли я буду жити біля моря і нескінченно дивитися на воду», «Звідки береться талант і для чого він даний і ким? Про що я думаю, коли боюся?», «Людина знань. Мені завжди хотілося вбирати в себе інформацію, я повинна багато знати ...»

«РОМАНТИКА, ТАЄМНИЦЯ»: «Будинок біля моря», «За залізними дверима (Ця історія бере початок у темні та доленосні часи, коли по землі ходили страшні чудовисько-велетні)», «Таємниця відкриття себе», «Вона була таємницею для всіх», «Таємниця справжньої жінки (Ще один прекрасний день зазирнувши в моє вікно ...)», «Сльози любові дочки (І ось осінь, листя впали на землю, і стало трохи прохолодніше, ніж пару днів назад)», «Таємничі слюзи розбитого серця», «Таємниці світів людської сутності», «Колір невідомого цвітіння», «В далеких лісових хащах, серед бур'яну і засохлих гілок, паросточок невідомого цвітіння ...»

«ЕГОЦЕНТРИЗМ»: «Я – це я (Втомився я спати, читати, більше я втомився тебе писати)», «Я.Яі.ЯіЯ.Янея.Я.Я.Я», «Автобіографія незнайомки (Я не буду розкривати тільки одне ...)», «Свій світ (Про думки в житті без голови. Значення своїх вдуманих слів)», «Анна Герда (Одного сонячного дня ...)», «Фесрія мого життя (Як я прийшла в цей світ. Як я шукала натхнення, мої мрії і Сподівання, загадка Зустріч. І знав щастя через нещастя). Моя історія (Зараз ти поринеш у мій світ). Загадка мене самого (Моє життя, та моє НЕ зроблене. Що не продумане Було. Що можна змінити?)»

«ІСТИНА»: «Істина глибини, виховую не твого сина, а себе», «Помилка в голові», «Ніколи ні в кого не питай», «Більше чорного, ніж білого», «Бути наполегливим і чесним із самим собою та іншими», «Доля», «Істина (З опису колишніх днів і, отже, питання)», «Життя – це ... Людина – це ціла галактика, а ви судите її по зовнішності», «Я – життя», «Історія розвитку людства охоплює ... (Що людство винайшло цікавого та корисне? Людина творить життя на планеті. Неперевірена істота людини)», «Щастя в тому, щоб жити! (Ми бачимо світ не таким, яким він є, а таким, якими є ми самі. Моє бачення світу ... Радійте)»

«СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК»: «Непрочитаний роман», «Бунтівний дух», «Пошук» (2), «Нове життя як другий шанс (Здавалося б нічого уже не буде, але життя дало їй другий шанс)», «Хроніка зростання і старіння, моменту і вічності», «Особливий шлях», «Шлях до себе» (2), «Наодинці з мріями», «Троянда у п'ятмі», «Створи себе сам. Початок!», «... ця історія про мене ...», «Самовдосконалення людини», «Людина, яка зробила себе сама (Ця історія може здатися вигаданою, якби не трапилася насправді. Початок. Середина. Чи не кінець)», «Пошук. Шлях, напрямом», «Життя і історія глобальної людини», «Подяка усім, хто допоміг моєму становленню як людини», «Становлення глобального мислення» (Незвичні знайомі. Дитинство), «Це було давно, ще в дитинстві ... (Дитинство, Отроцтво, Юність)»

«КРАСА ПРИРОДИ І МИСТЕЦТВА»: «Картина на піску», «Вирюча піна в спокійному океані», «Дівчина з волоссям кольору льону», «Моє життя наче пісня»

«ТВОРЧИСТЬ»: «Життя і творчість видатної людини», «Інтуїція як стиль життя», «Інтуїція (Можливо створила багато проблем)» «Творчість як вода»

Рис. 4. Приклади розподілу вербалізації студентами різних цінностей

Сучасній творчій молодій людині притаманно бути більш раціоналістом ніж романтиком, що обумовлено засудженням такої позиції в оточенні однолітків, викликаючи прояви захисних механізмів психіки.

Визначення середньостатистичних показників вибору студентами цінностей за кожною групою (рис. 5) продемонструвало: найбільшу значущість цінностей групи «Індивідуалізація» та несуттєву відмінність за різними методами дослідження (4,9% за ПМ порівняно з 5,1% за ЦО), зокрема у студентів II (6%) порівняно з V (3,7%) курсами; суттєво найменш значущими за групою «Адаптованість» за ПМ (1%) порівняно з ЦО (7,1%), за групою цінностей «Соціалізація» відповідно (3,4% та 5,8%). Отримані дані свідчать про позитивний вплив професійного середовища вишу на поступальний аксіогенез особистості в цілому як перехід на еволюційно вищий рівень суб'єктності.

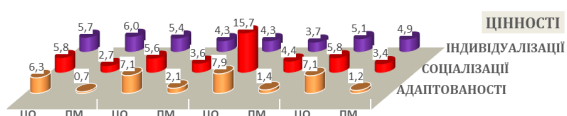

Рис. 5. Динаміка середніх показників вибору цінностей (у %) за трьома групами залежно від року навчання студентів і методами дослідження: вербальним тестовим (ЦО) та проєктивним (ПМ) методами

Провідною психічною властивістю особистості є її спрямованість як система спонукань і ціннісних орієнтацій, що визначає вибіркове ставлення та активну

поведінку. У спрямованості виражається суб'єктивне ціннісне відношення особистості до різних сторін дійсності (Побірченко, 2013: 119). На основі аналізу даних, отриманих за трьома методиками дослідження, нами було здійснено такий розподіл даних (рис. 6): значущою за всіма методиками виявилась спрямованість на себе (Я) – орієнтація на пряме винагородження та задоволення, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, тривога, інтровертованість, роздратованість, прагнення до влади (відповідно: 55,1% за ПМ, 53,6% за ЦО та 40,3% за СО), причому найбільш проявленою – у студентів II курсу (64,2% за ПМ); найменш значущою – спрямованість на спілкування (С) – прагнення передусім підтримувати стосунки з людьми, орієнтація на спільну діяльність (не обов'язково для виконання справи, а заради самого спілкування), орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в емоційних стосунках з людьми (відповідно: 14,4%, 18,3% та 33,2%), важливішою для студентів IV курсу за ТМ (46,4%); спрямованість на справу, діло (Д) – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділове співробітництво, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, корисну для досягнення загальної мети (відповідно: 19,6%, 20,6% та 27,1%), у переважній частині студентів V курсу (44,3% за ТМ).

У лінгвістичному плані вивчення спрямованості особистості в мовленнєвій продукції студентів, зокрема за вжитими ними мовленнєвими засобами дозволило виявити ряд специфічних особливостей мотива-

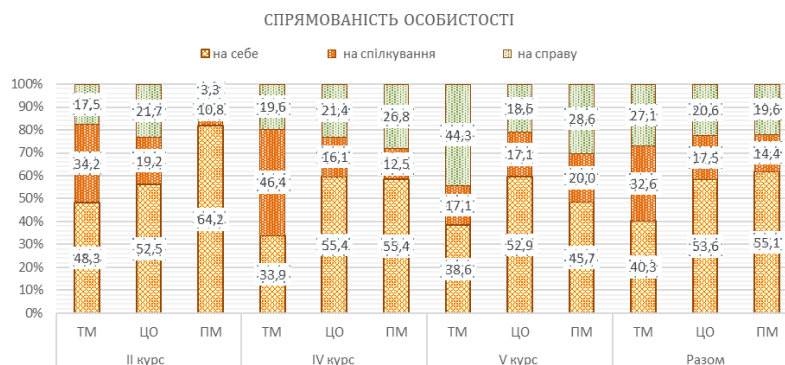

Рис. 6. Гістограма частотного розподілу вербальних повідомлень студентів за видами спрямованості залежно від методів і методик дослідження: вербальних (орієнтаційна анкета (Б. Басс) – «ТМ»), «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич) – «ЦО»), проєктивної «Людина-книга» (М. Кіпніс) – «ПМ»

ційно-ціннісної сфери: найбільш проявленою (55,1%) порівняно з іншими є егоцентрична спрямованість мотивації: «Я-фрази», присвійні займенники «мій», «свій» і зворотний займенник «себе» («своє рішення»); використання смислових категорій дії («...багато говорити іншим», «засвоїла важливі знання», «пригадала досвід стосунків з ...», «...я вже вирішила...») і процесуальність («... я обираю шлях», «вирішую що найважливіше») – у 20% студентів.

Розподіл висловлювань за перевагою в них характеру вживаних лексичних одиниць відбувся в такий спосіб (рис. 7) за зменшенням: узагальненість (29,3%, напр., «Всі ми люди ...», «... природа завжди радує нас...»), конкретність (27%, «Будинок біля моря», «Фотографія на стіні»), нейтральність (15,3%, «...стою», «Колір») і абстрактність (14,6%, відповідно, напр., «Впевнене щастя», «Доля»), метафоричність (13,8%, напр., «Зерно кожної планети...», «Хвилясте життя»); у більшості – вживання узагальнених, абстрактних понять, що, можливо, є свідченням здатності до відбиття узагальненого погляду на світ і своє місце в ньому; тексти-описи характеризуються повнотою відображення денотатної схеми ситуації, простотою синтаксичних конструкцій, цілісністю, тобто відсутністю відступів від заданої теми, логічністю розповіді за недостатнього граматичного оформлення. Метафоричність у висловлюваннях більш властива студентам за спеціальностями «Сценічне мистецтво», «Аудіовізуальне мистецтво», що, напевно, обумовлено специфікою фахового навчання, де передбачається розвиток образного/метафоричного мислення та мовлення.

[Завдяки використанню зазначених методик ми отримали концептуальні метафори, які відображають когнітивну функцію та є уособленням представлених і](#)

[об'єднаних за запропонованими класифікаціями груп цінностей.](#) Вони відображають спосіб мислення молодих людей, закладену в інтелектуальній системі схему, за допомогою якої здійснюється як мисленева, так і соціальна діяльність у теперішньому.

Презентовані студентами метафори в більшості – дієслівні, зустрічаються також атрибутивні й іменні. Модальність значної кількості з метафоричних речень є питальною (приклади речень: прями – «Хто я?», часткові – «Життя, у якому все передбачено. Хто це сказав?», загальні – «Чи можемо ми впливати на своє життя?»). Сутність такого «внутрішнього діалогу» із самими собою є інтерактивною, сприяє саморозвитку та згодом змінює його автора. Серед представлених метафоричних висловлювань також є спонукальні («... Я повинна багато знати») та стверджувальні («Одного разу я все зрозуміла»). Питальність і спонукальність речень свідчить про певне відображення сприйняття дійсності студентами, самомотивацію їх самих до заповнення ціннісних «лакун», що є характерною рисою вікового стану студентів (поширеними в метафоричних словосполученнях виявились іменники «шлях», «пошук», що напевно свідчить про пошуки ідентичності). У цьому контексті в метафоричних висловлюваннях ми бачимо суттєву кількість дієслів, які пов'язані з активною дією – пошуком і розумінням, такі як «знайдеш», «керувати», «пізнай»/«не знає»/«знати», «можеш», «міняти», «знайди», «відкритися», «розгадаєш», «закриваємо», «починається», «зрозуміла», «прокинеться», «приховує», «дивитися», «вбирати», «знати» тощо).

Своєрідним метафоричним образом, який виявився у сфері «пізнання», є образ «світу»/«Всесвіту» – «світ непізнаного» (знов «знати»/ «не знати»), «світ навколо нас», «світ ... барвистий, різноманітний...»,

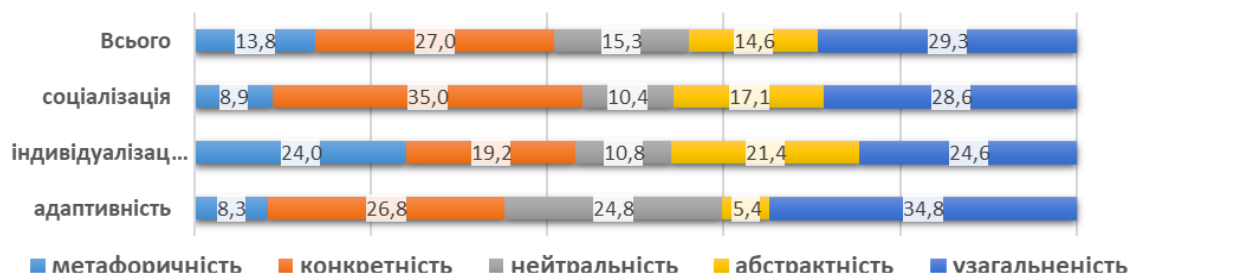

Рис. 7. Гістограма частотного розподілу даних виявлення характеру вживаних лексичних одиниць залежно від різних груп цінностей

«недосліджена/загублена Всесвітом», «світи людської сутності», що по суті є відображенням особливостей світогляду, безпосередньо самої особистості, її внутрішнього світу та Всесвіту як зовнішнього соціуму. Цей метафоричний образ занурює також у тему «пізнання» довкілля, невідомого світу, світу, який ще власно не розкрився, а також не розкрив потенціал особистості. Такі висловлювання як відображення внутрішньо-особистісних конфліктів засвідчують пошук молодими людьми самих себе. Дієслівні метафори в описах студентів сконцентровані на почуттях та створюються навколо переносного значення понять, наприклад: «Шлях – пізнай своїх демонів» – демони не існують, але треба бути з ними знайомими, щоб їх не боятися та опанувати себе та поставити їх на своє служіння; «Мої пригоди та підкорення думок» – думка є вільною, підкорення думок – це про себе та своє життя разом з іншими, пізнання та відкриття світу; «Обпікаючись раз, ми закриваємо таємниці на замок» – уроки життя спонукають нас бути більш обережними. Невипадковим у цій категорії стала іменна метафорична конструкція з іменником «таємниця» («Кожний – окрема таємниця», «Глибоко прихована таємниця», «Таємниця особистого життя», «Таємниці темного лісу», «Таємниця світів людської сутності», «Відкривати таємниці в собі – це мистецтво», «Таємниця справжньої жінки», «Таємнича сльоза розбитого серця», «Таємниці світів людської сутності» та ін.). Ми не бачимо тут складних літературних метафор, але емоційна та ціннісна насиченість, діалогічність виступають характерними особливостями метафоричних висловів із цим словом-іменником, що є в багатьох досліджуваних. Це – вияв романтичності, таємничості особистого життя, які також притаманні юнацькому віку.

Метафоричність представлених у матеріалах дослідження висловлювань виявляє юнацькі переживання, складнощі становлення особистості митця в соціумі та проблеми адаптування до нього, тяжіння до самозанурення, що також підкреслюється, наприклад, у групі цінностей «романтика, таємниця» такими іменниковими метафорами: «За залізними дверима», «Колір невідомого цвітіння», «Будинок біля моря» тощо. Зазвичай студенти використовували відомі метафоричні конструкції як штампи, зокрема перенесення: «Розбите

серце», «Невідоме цвітіння», «Феєрія мого життя», «За залізними дверима», «Життя наче пісня», «Непрочитаний роман», «Бунтівний дух», «Створи себе сам», що засвідчує скоріш слабкість розвитку метафоричного мовлення, низьку вербальну креативність, які також відображають не завжди чітке усвідомлення ними ціннісних орієнтацій і можливість їх висловити та описати.

Таким чином, основні положення, на яких ґрунтувалися тести, є актуальними й досі: загальна кількість цінностей для особистості є невеликою; для більшості з них характерними є одні й ті самі цінності, хоча міра їх значущості є різною; цінності зорганізовані в системи; вплив цінностей може виявлятися в мовленнєвій події – метафоричності висловлювань як на свідомому, так і більш на підсвідомому рівнях.

Висновки. Отже, застосовуючи такі методи, як вільний асоціативний експеримент, контент- та інтенс-аналіз, було виявлено ціннісні детермінанти студентів мистецьких спеціальностей засобами метафори як елементу психолінгвістичного механізму. Вона як дискурсивна категорія, як форма комунікації, допомагає передати та зрозуміти універсальні аспекти мислення, проектувати мовний і позамовний (підсвідомий) контекст. Виступаючи засобом створення нових значень, які є унікальними та мають експліцитні та імпліцитні смисли, формує образи й судження, структурує та поповнює знання про світ. У ході вивчення особливостей продукування мовлення було досліджено та репрезентовано особливості кодування навколишнього світу студентами за допомогою мовних знаків, виявлено їх ціннісний зміст для досліджуваних. З'ясовано, що цінності студентів не є різноманітними, хоча міра їх значущості різна; вони є системними утвореннями. Отримані дані свідчать про позитивний вплив професійного середовища вишу на аксіогенез особистості майбутнього митця-професіонала та в подальшому потребують виховного впливу, а також їх постійного вивчення.

Метафоричність пізнання студентами власних цінностей сприяє розширенню можливостей самопізнання та самоусвідомлення глибинних внутрішніх психічних тенденцій. Проектування змісту несвідомого на основі мовленнєвих засобів розкриває семантику глибинних цінностей суб'єкта в його частковому усвідом-

ленні завдяки метафоричним висловлюванням. Результати дослідження доводять, що пізнання як усвідомлених, так і неусвідомлених ціннісних детермінант, уможлиблюється завдяки використанню метафоричних засобів і прийомів. Інтерпретації метафор вербальних і проєктивних тестів сприяють пізнанню усвідомлених та неусвідомлених цінностей в їх інтегративній сутності.

Знання природного механізму когнітивної метафори, який пов'язує всі значущі смислові області у свідомості особистості студента, сприяє формуванню «когнітивних світів» індивідів, що включають у себе знання, переконання і цінності, які є результатом унікального людського досвіду; а також дозволяє знаходити міжпредметні зв'язки, вибудовувати інтегроване навчання, уникати вузької предметності, зберігаючи тим самим цілісну картину світу майбутнього митця-професіонала.

Зміст цих підходів можна реалізувати в освітніх і навчальних програмах закладів вищої освіти, адже освіта залишається одним із провідних соціальних інститутів, який має значний вплив на формування цінностей людини. Для того, щоб створити новий предметний зміст освітніх стратегій, треба усвідомити предметний зміст життя сучасної молоді, рівень засвоєння та трансляції нею цінностей, ступінь її пристосування до багатокультурного світу.

Перспективу подальших досліджень ціннісних орієнтацій студентів убачаємо в розробці комплексної системи вивчення психолого-педагогічних особливостей їх формування, що надалі сприятиме виробленню стратегії щодо становлення особистості майбутнього митця-професіонала у вигляді оновленого змісту навчальних програм.

References :

- Arutyunova, N.D. (1990). Metafora i diskurs: Vstup. Stat'ya [Metaphor and Discourse: Int. article]. *Teoriya metafory' – Theory of metaphor*. Moskva: Progress, 5–33 [in Russian].
- Arutyunova, N.D. (1979). Funktsional'ny'e tipy' metafory' [Functional types of metaphor]. *Izv. An SSSR – News of Academy of sciences of the USSR*. Ser. lit. i yaz, 37 (4), 333–343 [in Russian].
- Akhutina, T.V. (2009). Rol' pravogo polushariya v postroenii teksta [The role of the right hemisphere in the construction of the text]. *Psikholingvistika v XXI veke: rezul'taty', problemy', perspektivy' – Psycholinguistics is in the XXI century: results, problems, prospects*. Moskva: Ejdos, 5–26 [in Russian].
- Burlachuk, L.F. (2014). *Psikhodiagnostika [Psychodiagnostics]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Gak, V.G. (1998). *Yazy'kovy'e preobrazovaniya [Language transformations]*. Moskva: Shkola [in Russian].
- Druzhinina, V.N., & Ushakova, D.V. (2002). *Kognitivnaya psikhologiya [Cognitive psychology]*. Moskva: PERSE [in Russian].
- Zalevskaya, A.A. (2007). Obshhenachnaya metafora «zhivoe znanie» i problema znacheniya slova [General scientific metaphor "living knowledge" and the problem of the meaning of the word]. *Vestnik Tverskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Tver State University. Filologiya*, 12 [40], 7 «Lingvistika i mezhkul'turnaya kommunikatsiya», 18–33 [in Russian].
- Zasyekin, L.V., & Zasyekin, S.V. (2008). *Psy'xolingvisty'chna diagnosty'ka. [Psycholinguistics Diagnosis]*. Lucz'k: Vezha [in Ukrainian].
- Zimnyaya, I.A. (2001). *Lingvopsikhologiya rechevoj deyatel'nosti [Linguopsychology of speech activity]*. Moskva: Moskovskij psichologo-socialnyj institut; Voronezh: MODEK [in Russian].
- Kalmykova, L.O. & Kalmykov, H.V. (2008). *Psykhoholiiia movlennia i psikhohinhvistyka [Ppsychology of speech and psycholinguistics]*. Kyiv: Pereiaslav-Khmelnytskyi pedahohichnyi instytut, Feniks. [in Ukrainian].
- Karelin, A.A. (2007). *Bol'shaya e'nciklopediya psikhologicheskikh testov [Great encyclopedia of psychological tests]*. Moskva: Eksmo [in Russian].
- Karpenko, Z.S. (2009). *Aksiologichna psikhologiya osobistosti [Axological Psychology]*. Ivano-Frankivsk: Lileya NV, 225- 257. [in Ukrainian].
- Kassirer, E'. (1990). Sila metafory' [The power of metaphor]. *Teoriya metafory' – Theory of metaphor*. Moskva: Progress, 33-43 [in Russian].
- Kipnis, M. (2008). *Apel'sinovy'j terming [Orange Training]*. Moskva: Os' [in Russian].
- Kostyuchenko O.V. (2019). Metafory'zatsiya yak psy'xologichny'j resurs potencijnosti majbutn'ogo faxivcya [Metaphorization as a psychological resource of potential future specialist]. *International Journal of Education and Science (IJES)*, 2 (2), 50-51 / DOI: 10.26697/ijes. 2.35 [in Ukrainian].
- Lakoff, Dzh., & Dzhonson, M. (2004). *Metafory', kotory'mi my' zhivem [Metaphors we live by]*. Moskva: Editorial URSS [in Russian].
- Lakoff, Dzh., & Dzhonson, M. (1990). *Metafory', kotory'mi my' zhivem [Metaphors we live by]. Teoriya metafory' – Theory of metaphor*. Moskva: Progress, 387–416 [in Russian].
- Leont'ev, D.A. (2000). *Test smy'slozhiznenny'kh orientatsii (SZhO) [Life*

- Sense Orientation Test*. Moskva: Smysl [in Russian].
- Lepskaya, N.I. (1994). Osnovny'e napravleniya v izuchenii ontogeneza rechi [The main directions in the study of speech ontogenesis]. *Problemy izucheniya rechi doshkol'nika – Problems of study of speech preschooler*. Moskva, 31–39 [in Russian].
- Mak-Kormak, E'. (1990). Kognitivnaya teoriya metafory [Cognitive theory of metaphors]. *Teoriya metafory – Theory of metaphor*. Moskva: Progress, 358–387 [in Russian].
- Ovsiyenko, L. (2013). Tekst yak ob'ekt vy'vchennya psy'xolingvisty'ky' [Text as an object of studying psycholinguistics]. *Teorety'chna i dy'dakty'chna filologiya – Theoretical and didactic philology*, 15, 58–69 [in Russian].
- Pobirchenko, N.A. (2013). Psy'xolingvisty'chna kompetentnist' v naukovy'x doslidzhenniyax: pry'kladny'j aspekt [Psycholinguistic competence in scientific research: applied aspect]. *Psy'xolingvisty'ka – Psycholinguistics*. Pereyaslav-Xmel'ny' czky'j, 12, 116–123 [in Ukrainian].
- Sukalenko, N.I. (1992). Otrazhenie oby'dennogo soznaniya v obraznoj yazy'kovoj kartine mira [The reflection of everyday consciousness in the figurative linguistic picture of the world]. Kiev: Naukova dumka [in Russian].
- Teliya, V.N. (1977). Vtorichnaya nominacziya i eyo vidy' [Second nomination and its kinds]. *Yazy'kovaya nominacziya. Vidy' naimenovanij – Language nomination. Types of items*. Moskva: Nauka, 129–221 [in Russian].
- Teliya, V.N. (1988). Metaforizacziya i eè rol' v sozdanii yazy'kovoj kartiny' mira [Metaphorization and its role in creating a language picture of the world]. Rol' chelovecheskogo faktora v yazy'ke. *Yazy'k i kartina mira – The role of the human factor in the language. Language and world view*. Moskva: Nauka, 173–204 [in Russian].
- Uly'bina, E.V. (2006). Metafora i deyatel'nost': predmet potrebnosti kak metafora [Metaphor and activity: the subject of need as a metaphor]. *Psikhologicheskaya teoriya deyatel'nosti: vchera, segodnya, zavtra – Psychological theory of activity: yesterday, today, tomorrow*. Moskva: Smysl, 205–214 [in Russian].
- Frumkina, R.M., & Mirkin, B.G. (1987). «Priznaki» i «geshtal'ty» v klassifikacziorny'kh e'ksperimentakh [“Signs” and “Gestalt” in classical experiments]. *E'ksperimental'ny'e metody' v psikholingvistike – Experimental methods in psycholinguistics*. Moskva: Nauka, 8–29 [in Russian].
- Chernov, D.Yu. (2010). Smy'slozhiznenny'e orientaczii i professional'noe stanovlenie pedagogov [Smilies-life orientations and professional formation of teachers]. *Ucheny'e zapiski SPbGIPSR – Scientific notes SPbGIPSR*, 1 (13), 22–27 [in Russian].
- Yaniczkij, M.S. (2000). Czennostny'e orientaczii lichnosti kak dinamicheskaya Sistema [Value orientations of the person as a dynamic system]. Kemerovo: Kuzbassvuzizdat [in Russian].
- Marin, B., & Legros, D. (2004). *Psycholinguistique cognitive. Lecture, comprehension et production de textes*. Paris, CEDEX.
- Psycholinguistique: la représentation non verbale indépendante de la langue parlée. (2009). *BE Turquie numéro 10 (4/ 02/ 2009)*. Ambassade de France en Turquie / ADIT. <http://www.bulletins-electroniques.com/actualites/57563.htm>.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Rokeach, M. (2000). *Beliefs, Attitudes, and Values*. San Francisco.
- Schwartz, S.H. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality*. Vol. 38, 230–255.

Kostiuchenko Olena

DSc in Psychological Sciences, Associate Professor, associate professor at the Department of Psychology, National University of Culture and Arts in Kyiv, Kyiv (Ukraine)

Bryl Maryna

PhD in Psychology Psychological Sciences, associate professor at the Department of Fashion and Show Business, National University of Culture and Arts in Kyiv, Kyiv (Ukraine)

THE PSYCHOLINGUISTIC CHARACTERISTICS IDENTIFIED AT STUDENTS' VALUE ORIENTATIONS BY THE MEANS OF METAPHOR

ABSTRACT

The article **aim** is to identify and analyse the individual psycholinguistic features, value determinants of speech production via metaphorical image interpretations made by students in different art specialties.

To achieve this goal, the following **methods** were used: analysis, synthesis, comparison and generalization, classification, verbal and projective methods, a free associative experiment, the content and intent analysis, the methods of quantitative and qualitative analysis, the structural method.

Results. The social nature of speaking is stressed; a speech event is understood as an external result of an individual's internal processes of perception, mental organization, his/her socialization and cognition. The role of metaphorical methods for cognition of unconscious value determinants is substantiated. An emphasis is laid on the emergence and linguistic presentation of mental and value models: metaphorization is regarded as a hidden mechanism and a driving force of the language ontogenesis. The

performed psycholinguistic analysis of students' values as a component of their worldview as artists, represented through their speech constructs, revealed their individual semantic content for used words.

Conclusions. Basing on the analysed data from the used projective and verbal methods, we have revealed: 1) conceptual metaphors reflecting the cognitive function and embodying certain value groups; 2) the students' psycholinguistic features and priority values, value projections onto their verbal self-presentation of their metaphorical image of "Self-book": lexical saturation, emotional richness, egocentrism ("Adaptation" group); sociocentrism, emotionality, figurative and value elements of professional concepts, images of the future, the role of the social environment, the need for psychological support and harmonious life ("Socialization" group); detailing, egocentrism, moral and aesthetic values ("Individualization" group); predominance of the verbal, interrogative and imperative modalities in the metaphors presented by the students, their egocentric motivational orientations, generalized and specific nature of the used lexical units.

Key words: values, personality orientation, psycholinguistic features, speech activity, speech production, student youth, metaphor, metaphoricality.

Костюченко Елена Викторовна

Доктор психологических наук, доцент, доцент кафедры психологии Киевского национального университета культуры и искусств, г. Киев (Украина)

Брыль Марина Николаевна

Кандидат психологических наук, доцент кафедры фешн- и шоу-бизнеса Киевского национального университета культуры и искусств, г. Киев (Украина)

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЫЯВЛЕНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ МЕТАФОРЫ

АННОТАЦИЯ

Цель исследования состояла в выявлении индивидуальных психолингвистических особенностей, ценностных детерминант речевой продукции в интерпретировании метафорического образа у студентов различных специальностей в сфере искусства.

Для достижения поставленной цели были ис-

пользованы следующие **методы:** анализ, синтез, сопоставление, сравнение и обобщение, метод классификации, вербальные и проективные методики, свободный ассоциативный эксперимент, контент и интен-анализ, метод количественно-качественного анализа, структурный метод.

Особое внимание обращено на социальный характер речевой деятельности, речевого события как внешнего результата внутренних процессов восприятия, психической организации конкретного индивида, его социализации и познавательной активности. В **результате исследования** обоснована роль метафорических приемов работы в познании неосознаваемых ценностных детерминант. Акцентируется внимание на таком процессе возникновения и презентации в языке ментальных и ценностных моделей как метафоризация – скрытого механизма, сопровождаемого языковым онтогенезом. На основе психолингвистического анализа ценностей студенческой молодежи как составляющей субъективной сущности их мировоззрения, представленного через речевые конструкты, обнаружена индивидуальная семантическая наполненность содержания употребляемых слов.

Выводы. На основе анализа результатов проведения вербальных и проективной методик выявлены: 1) концептуальные метафоры, отражающие когнитивную функцию и является олицетворением определенных групп ценностей; 2) психолингвистические особенности и приоритетные ценности студентов, ценностные проекции в вербальной самопрезентации собственного метафорического образа «Я-книга»: лексическая насыщенность, эмоциональная насыщенность, эгоцентричность (группа «Адаптация»); социоцентризм, эмоциональность, образно-ценностные элементы профессиональных понятий, образов будущего, роли социального окружения, необходимости психологической поддержки и гармоничной жизни (группа «Социализация»); детализация, эгоцентризм, нравственные и эстетические ценности (группа «Индивидуализация»); преобладание: глагольной, вопросительной и побудительной модальностей представленных студентами метафор, эгоцентричной направленности мотивации, обобщенного и конкретного характера применяемых лексических единиц.

Ключевые слова: ценности, направленность личности, психолингвистические особенности, речевая деятельность, речевая продукция, студенты, метафора, метафоричность.

Дата отримання статті: 21.07.2020
Дата рекомендації до друку: 15.08.2020
Дата оприлюднення: 31.08.2020